

BÖLÜM 5

BİR SAĞLIK MESELESİ OLARAK COVID-19 SALGINI

Fatma GÜL CAN¹
Gülsüm AKIŞ²

COVID-19 NEDİR?

COVID-19 ilk olarak 29 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei Bölgesindeki Wuhan şehrinde canlı hayvan pazarına giden bireylerde ortaya çıkmıştır. Bu bireylerden alınan örneklerin tetkik edilmesi sonucu hastalığa sebep olan bu virüsün SARS (2002) ve MERS (2012) gibi Coronavirüs soyundan olduğu tespit edilmiştir. Bu özelliklerinden ötürü 7 Ocak 2020'den daha önceki yıllarda bireylerde saptanmamış olan bu etken, Yeni Coronavirüs 2019 (2019- nCoV) olarak adlandırılmıştır (Gürer ve Gemlik, 2020; Varol ve Tokuç 2020; Yakut ve ark., 2020). Daha sonra bu hastalığın adı COVID-19 olarak etken de SARS-CoV-2 virüsüne benzediği için SARS-CoV-2 olarak adlandırılmıştır (Gürer ve Gemlik, 2020).

Dünya Sağlık Örgütü, SARS-CoV-2 virüsü ve COVID-19 olarak isimlendirilen hastalığın sebep olduğu salgını 11 Mart 2020' de pandemi olarak nitelendirmiştir (WHO, 2020a). Pandemi, tüm dünyayı etkisi altına alan salgınları ifade etmek için kullanılan bir terimdir (Yakut ve ark., 2020). Dünya Sağlık Örgütü bir hastalık salgınının pandemi olarak isimlendirilebilmesi için aşağıdaki 3 şartı yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir (Gürer ve Gemlik, 2020).

- Daha önce bu hastalığın hiç görülmemesi,
- Bu hastalığın insanlara bulaşması ve riskli bir hastalığa neden olması,
- Hastalığa sebep olan etkenin insanlar arasında kolay ve sürekli yayılması.

COVID-19 KLİNİK SEMPTOM VE BULGULARI

Fiziksel, duygusal ve psikolojik hasara sebep olabilen COVID-19 pandemisi, travmatik bir durum olarak değerlendirilebilir (Ettman ve ark., 2020). Salgının başladığı dönemde Çin' de ilk saptanan vakaların Wuhan'da canlı hayvan pazarı

1 Dr. Öğr. Üyesi , Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Ebelik AD, fgulcan@agri.edu.tr
2 Öğr. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, gakis@agri.edu.tr

cukların şiddet görmesine ve bunları bildirecek herhangi bir kuruma erişememesine sebep olmaktadır.

7. **Çocukların Ekran Karşısında Geçirdikleri Zamanın Artması:** Salgın süresince evde geçirilen sürenin artmasıyla birlikte internette oyun oynama ve sosyal medya kullanımı gibi sebeplerden ekran karşısında geçirilen sürede artış meydana gelmiştir.
8. **Obezite Riski:** Ekran karşısında uzun süre hareketsiz kalma ve televizyon karşısında atıştırılabilir gıdalar tüketme çocuklarda obezite riskini arttırmıştır.
9. **Çocuk ve Gençlerde Ruhsal Sorunların Görülmesi:** COVID-19 pandemisi süresince gençler, özellikle hastalığın bulaşması ve yayılmasında rol alması nedeniyle kısıtlamalara maruz kalmışlardır. Kısıtlamalar sebebiyle okulların kapanması ve mali kaygılar gençlerin psikolojisini etkilemektedir (Çelik, 2021).

KAYNAKLAR

- Akbiyık, A. ve Avşar, Ö. (2020). Coronavirüs enfeksiyonu hastalığının (COVID-19) epidemiyolojisi ve kontrolü. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 109-116.
- Akboğa, Ö. Ş. (2020). Yeni Tip Koronavirüs (COVID-19) Salgını. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 153-162.
- Aktar, F. ve Sağır, H. (2021). Pediatrik COVID-19 ve yaklaşımı. *Dicle Tıp Dergisi*, 48, 166-175.
- Alıcılar, H. E. ve Çöl M. (2020). COVID-19'dan korunmada etkili yaklaşımlar. O. Memikoğlu ve V. Genç (Ed.). *COVID-19* (s. 79-83) içinde. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, S. ve Ersan, G. (2020). COVID-19 tedavisi. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30, 126-134.
- Batirel, A. (2020a). COVID-19'un özgün tedavisi. *Southern Clinics of Istanbul Eurasia*, 31(Suppl), 31-41.
- Batirel, A. (2020b). SARS-CoV-2: Bulaşma ve korunma. *Southern clinics of Istanbul Eurasia*, 31(Suppl), 1-7.
- Beköz, H. S., Bilgen, H., Anak, S. S. (2020). COVID-19 enfeksiyonlarında immun plazma tedavisi ve sonuçları. *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, 3(S1), 68-77.
- Cai, H., Tu, B., Ma, J., Chen, L., Fu, L., Jiang, Y. ve Zhuang, Q. (2020). Psychological impact and coping strategies of frontline medical staff in Hunan between January and March 2020 during the outbreak of coronavirus disease 2019 (COVID-19) in Hubei, China. *Medical Science Monitor: International Medical Journal of Experimental and Clinical Research*, 26, e924171-1.
- Carvalho-Schneider, C., Laurent, E., Lemaignan, A., Beaufils, E., Bourbao-Tournois, C., Laribi, S., Flament, T., Ferreira-Maldent N., Bruyère, F., Stefic, K., Gaudy-Graffin, C., Grammatico-Guilion, L. ve Bernard, L. (2021). Follow-up of adults with noncritical COVID-19 two months after symptom onset. *Clinical Microbiology and Infection*, 27(2), 258-263.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2020). How to protect yourself & others. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/prevention>.
- Chirico, F., Nucera, G. ve Magnavita, N. (2021). Protecting the mental health of healthcare workers during the COVID-19 emergency. *BJPsych International*, 8(1). 1-2 doi:10.1192/bji.2020.39
- Cimolai, N. (2021). A comprehensive analysis of maternal and newborn disease and related control for COVID-19. *SN Comprehensive Clinical Medicine*, 3(6), 1272-1294.
- Cirrione, L., Plescia, F., Ledda, C., Rapisarda, V., Martorana, D., Moldovan, R. E., Theodoridou K. ve Cannizzaro, E. (2020). COVID-19 pandemic: Prevention and protection measures to be adopted at the workplace. *Sustainability*, 12(9), 3603, 1-18.

Geçmişten Günümüze Salgın ve Yansımaları Multidisipliner Bir Yaklaşım

- Ciuca, I. M. (2020). COVID-19 in children: an ample review. *Risk Management and Healthcare Policy*, 13, 661-669
- Coşkun, A. B., Çiğdem, Z. ve Polat, S. (2021). COVID-19'un çocuklar üzerindeki dolaylı (ikincil) etkilerinin incelenmesi, geleneksel derleme. *Türkiye Klinikleri Pediatri Dergisi*, 30(2), 145-52.
- Çalık, K. Y., Erkaya, R., Küçük, E. ve Kanbay, Y. (2022). COVID-19 aşı kararsızlığı ölçeği: Türkçe Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 287-299.
- Çelik, M. Y. (2021). The Effects of COVID-19 on Child Health/COVID-19'un çocuk sağlığına etkileri. *Journal of Education and Research in Nursing*, 18(S1), 30-36.
- Çelik, D.ve Köse, Ş. (2020). Erişkinlerde COVID-19: Klinik bulgular. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30(Ek sayı), 43-48.
- Çetintepe, S. P. ve İlhan, M. N. (2020). COVID-19 salgınında sağlık çalışanlarında risk azaltılması. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4, 50-54.
- Dayan, S. (2021). COVID-19 ve aşı. *Dicle Tıp Dergisi*, 48, 98-113.
- De Rose, D. U., Piersigilli, F., Ronchetti, M. P., Santisi, A., Bersani, I., Dotta, A., Danhaive, O. ve Auriti, C. (2020). Novel Coronavirus disease (COVID-19) in newborns and infants: what we know so far. *Italian Journal of Pediatrics*, 46(1), 1-8.
- Demirçelik, Y. ve Kanık, A. (2020). Çocuklarda COVID-19: Epidemiyoloji ve klinik bulgular. *İzmir Tepecik Eğitim Hastanesi Dergisi*, 30, 58-62.
- Dhochak, N., Singhal, T., Kabra, S. K. ve Lodha, R. (2020). Pathophysiology of COVID-19: why children fare better than adults?. *The Indian Journal of Pediatrics*, 87(7), 537-546.
- Di Tella, M., Romeo, A., Benfante, A. ve Castelli, L. (2020). Mental health of healthcare workers during the COVID-19 pandemic in Italy. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 26(6), 1583-1587.
- Dikmen, A. U., Kına, M., Özkan, S. ve İlhan, M. N. (2020). COVID-19 epidemiyolojisi: Pandemiden ne öğrendik. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4, 29-36.
- Du, J., Dong, L. U., Wang, T., Yuan, C., Fu, R., Zhang, L., Liu, B., Zhang, M., Yin, Y., Qin, J., Bouey, J., Zhao, M. ve Li, X. (2020). Psychological symptoms among frontline healthcare workers during COVID-19 outbreak in Wuhan. *General Hospital Psychiatry*, 67, 144.
- Ettman, C. K., Abdalla, S. M., Cohen, G. H., Sampson, L., Vivier, P. M. ve Galea, S. (2020). Prevalence of depression symptoms in US adults before and during the COVID-19 pandemic. *Public Health*, 3(9), e2019686-e2019686.
- Gül, H., Gulum, M., İltar, B., Şimşek, A. Ç., Bulut, Y. E., Güzeldemirci, G. B., Koç, E. Y., Felekoğlu, Z., Leblebici, S. Y. ve Topaç, O. (2020). COVID-19 sürecinde sağlık çalışanları için alınan koruyucu önlemlerin etkisi. *Ankara Medical Journal*, 20(4), 1000-1015.
- Gürer, A. ve Gemlik, H. N. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde sahada olan sağlık çalışanlarının yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri üzerine nitel bir araştırma. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 4(2), 45-52.
- Hafeez, A., Ahmad, S., Siddiqui, S. A., Ahmad, M. ve Mishra, S. (2020). A review of COVID-19 (Coronavirus Disease-2019) diagnosis, treatments and prevention. *Eurasian Journal of Medicine and Oncology*, 4(2), 116-125.
- Hall, H. (2020). The effect of the COVID-19 pandemic on healthcare workers' mental health. *Journal of the American Academy of PAs*, 33(7), 45-48.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Zhang, L., Fan, G., Xu, J., Gu, X., Cheng, Z., Yu, T., Xia, J., Wei, Y., Wu, W., Xie, X., Yin, W., Li, H., Liu, M., ... Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The Lancet*, 395(10223), 497-506.
- Kampf, G., Todt, D., Pfaender, S. ve Steinmann, E. (2020). Persistence of coronaviruses on inanimate surfaces and their inactivation with biocidal agents. *Journal of hospital infection*, 104(3), 246-251.
- Karaca, B. (2020). Erişkin yaş grubunda COVID-19 klinik bulguları. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4, 85-90.
- Kardeş, H. ve Örnek, Z. (2020). COVID-19 pandemisine pediatrik yaklaşım. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi*, 4(2), 170-176.
- Kazak, A., Hintistan, S. ve Önal, B. (2020). Dünyada Dünyada ve Türkiye'de COVID-19 aşı geliştir-

Bir Sağlık Meselesi Olarak COVID-19 Salgını

- me çalışmaları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(4), 571-575.
- Lancet, T. (2020). COVID-19: protecting health-care workers. *Lancet (London, England)*, 395(10228), 922.
- Ludvigsson, J. F. (2021). Case report and systematic review suggest that children may experience similar long-term effects to adults after clinical COVID-19. *Acta Paediatrica*, 110(3), 914-921.
- Mizrahi, B., Shilo, S., Rossman, H., Kalkstein, N., Marcus, K., Barer, Y., Keshet, A., Shamir-Stein, N., Shalev, V., Zohar, A E., Chodick, G. ve Segal, E. (2020). Longitudinal symptom dynamics of COVID-19 infection. *Nature Communications*, 11(1), 1-10.
- Munblit, D., Bobkova, P., Spiridonova, E., Shikhaleva, A., Gamirova, A., Blyuss, O., Nekliudov, N., Bugaeva, P., Andreeva, M., DunnGalvin, A., Comberiati, P., Apfelbacher, C., Genuneit, J., Avdeev, S., Kapustina, V., Guekht, A., Victor Fomin, V., Svistunov, A. A., Timashev, P.,... Zezyulina, A. (2021). Incidence and risk factors for persistent symptoms in adults previously hospitalized for COVID-19. *Clinical & Experimental Allergy*, 51(9), 1107-1120.
- Ovalı, F. (2020). Yenidoğanlarda COVID-19 enfeksiyonları. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25(Special Issue on COVID 19), 23-35.
- Özaydın, Ö. ve Güdük, Ö. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının yaşadıkları mental sorunlar. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2, 83-90.
- Özlü, A. ve Öztaş, D. (2020). Yeni corona pandemisi (COVID-19) ile mücadelede geçmişten ders çıkartmak. *Ankara Medical Journal*, 20(2), 468-481.
- Pala, S. Ç. ve Metintaş, S. (2020). COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanları. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5, 156-168.
- Pars, H. (2020). COVID-19 pandemisinde çocuklar ve pediatri hemşiresinin rolleri. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 7(Özel Sayı), 66-75.
- Peng, F., Tu, L., Yang, Y., Hu, P., Wang, R., Hu, Q., Cao, F., Jiang, T., Sun, J., Xu, G. ve Chang, C. (2020). Management and treatment of COVID-19: the Chinese experience. *Canadian Journal of Cardiology*, 36(6), 915-930.
- Rémy, V., LARGERON, N., Quilici, S. ve Carroll, S. (2015) The economic value of vaccination: why prevention is wealth. *Journal of Market Access & Health Policy*, 3(1), 29284.
- Rothan, H. A. ve Byrareddy, S. N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *Journal of autoimmunity*, 109, 102433.
- Saatçı, E. (2020). COVID-19 Pandemisi ve sağlık çalışanları: Yaşatmak mı yaşamak mı?. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 24(3), 153-166.
- Saydam, N. (2020). COVID-19 enfeksiyonunda epidemiyoloji ve korunma. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1, 1-7.
- Stasi, C., Fallani, S., Voller, F. ve Silvestri, C. (2020). Treatment for COVID-19: An overview. *European journal of pharmacology*, 889, 173644.
- Spoorthy, M. S., Pratapa, S. K. ve Mahant, S. (2020). Mental health problems faced by healthcare workers due to the COVID-19 pandemic–A review. *Asian journal of psychiatry*, 51, 102119.
- Sun, M., Xu, G., Yang, Y., Tao, Y., Pian-Smith, M., Madhavan, V., Xie, Z. ve Zhang, J. (2020). Evidence of mother-to-newborn infection with COVID-19. *BJA: British Journal of Anaesthesia*, 125(2), e245.
- Sürmelioglu, N. ve Demirkan, K. (2020). COVID-19 tedavisinde kullanılan ilaçlar ve akılcı ilaç kullanımını. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 29(Özel Sayı), 44-53.
- Şenyiğit, A. (2021). COVID-19 Pandemisi. Klinik, tanı, tedavi ve korunma. *Dicle Tıp Dergisi*, 48, 176-186.
- Tang, Y. W., Schmitz, J. E., Persing, D. H. ve Stratton, C. W. (2020). Laboratory diagnosis of COVID-19: current issues and challenges. *Journal of clinical microbiology*, 58(6), e00512-20.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020). COVID-19 (SARS-CoV2 enfeksiyonu) rehberi. [https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/C OVID-19 Rehberi. pdf](https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/C%20COVID-19%20Rehberi.pdf). Erişim Tarihi: 20.06.2022
- T.C.Sağlık Bakanlığı. (2022a). COVID-19 Aşısı çeşitleri. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77708/COVID-19-asi-cesitleri.html> . Erişim Tarihi: 20.06.2022
- T. C. Sağlık Bakanlığı (2022b). COVID-19 aşısı üretim teknolojileri. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77709/COVID-19-asi-uretim-teknolojileri.html> e Erişim Tarihi:20.06.2022
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2022c). Sağlık Bakanlığı COVID-19 (SARS-CoV-2 Enfeksiyonu) (Bilim

Geçmişten Günümüze Salgın ve Yansımaları Multidisipliner Bir Yaklaşım

- Kurulu Çalışması) Çocuk hasta yönetimi ve tedavi rehberi. <https://covid19.saglik.gov.tr/Ek-lenti/42283/0/covid19rehbericocukhastayonetimivedavi06012022v1pdf.pdf> Erişim Tarihi: 20.06.2022
- Tokuç, B. ve Saraçoğlu Varol, G. (2020). Halk Sağlığı Boyutuyla Türkiye'de COVID-19 Pandemisinin Değerlendirilmesi. *Namık Kemal Tıp Dergisi*, 8(3): 579 – 594.
- Türken, M. ve Köse, Ş. (2020). COVID-19 bulaş yolları ve önleme. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30, 36-42.
- Uğuz, M. ve Eşkut, B. (2020). COVID-19 enfeksiyon tedavisi. *Medical Research Reports*, 3(Özel Sayı), 17-31.
- Vizheh, M., Qorbani, M., Arzaghi, S. M., Muhidin, S., Javanmard, Z. ve Esmaeili, M. (2020). The mental health of healthcare workers in the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Journal of Diabetes & Metabolic Disorders*, 19(2), 1967-1978.
- Walton, M., Murray, E. ve Christian, M. D. (2020). Mental health care for medical staff and affiliated healthcare workers during the COVID-19 pandemic. *European Heart Journal: Acute Cardiovascular Care*, 9(3), 241-247.
- World Health Organization. (2019). China joint mission on coronavirus disease 2019 (COVID-19). [https://www.who.int/publications-detail-redirect/report-of-the-who-china-joint-mission-on-coronavirus-disease-2019-\(COVID-19\)](https://www.who.int/publications-detail-redirect/report-of-the-who-china-joint-mission-on-coronavirus-disease-2019-(COVID-19)). Erişim Tarihi: 20.06.2022
- World Health Organization. (2020a). WHO announces COVID-19 outbreak a pandemic. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-COVID-19---11-march-2020>. Erişim Tarihi: 20.06.2022
- World Health Organization. (2020b). Health Topics. Vaccines and Immunization. https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1. Erişim Tarihi: 20.06.2022
- World Health Organization. (2020c). *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak, 18 March 2020* (No. WHO/2019-nCoV/MentalHealth/2020.1).
- World Health Organization. (2021). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): How is it transmitted? <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-COVID-19-how-is-it-transmitted>. Erişim Tarihi: 20.06.2022
- WHO. (2022). Coronavirus disease (COVID-19): Masks. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-COVID-19-masks>. Erişim Tarihi: 20.06.2022
- Wu, Y. C., Chen, C. S. ve Chan, Y. J. (2020). The outbreak of COVID-19: An overview. *Journal of the Chinese medical association*, 83(3), 217.
- Yakut, E., Kuru, Ö., ve Güngör, Y. (2020). Sağlık personelinin COVID-19 korkusu ile tükenmişliği arasındaki ilişkide aşırı iş yükü ve algılanan sosyal desteğin etkisinyapısal eşitlik modeliyle belirlenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (83), 241-262.
- Yardımcı, F. ve Yüksel, D. (2021). COVID-19's Impact on Children/COVID-19'un Çocuklar Üzerindeki Etkisi. *Journal of Education and Research in Nursing*, 18(S1), 39-44.
- Yılmaz, H. İ., Turğut, B., Çıtlak, G., Oğulcan, M., Paralı, B., Engin, M., Aktaş, A. ve Alimoğlu, O. (2021). Türkiye'de insanların COVID-19 aşısına bakışı. *Dicle Tıp Dergisi*, 48(3), 583-594.
- Yu, F., Du, L., Ojcius, D. M., Pan, C. ve Jiang, S. (2020). Measures for diagnosing and treating infections by a novel coronavirus responsible for a pneumonia outbreak originating in Wuhan, China. *Microbes and Infection*, 22(2), 74-79.
- Zare-Zardini, H., Soltaninejad, H., Ferdosian, F., Hamidieh, A. A. ve Memarpour-Yazdi, M. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19) in children: prevalence, diagnosis, clinical symptoms, and treatment. *International Journal of General Medicine*, 13, 477-482
- Zhou, F., Yu, T., Du, R., Fan, G., Liu, Y., Liu, Z., Xiang, J., Wang, Y., Song, B., Gu, X., Guan, L., Wei, Y., Li, H., Wu, X., Xu, J., Tu, S., Zhang, Y., Chen, H. ve Cao, B. (2020). Clinical course and risk factors for mortality of adult inpatients with COVID-19 in Wuhan, China: a retrospective cohort study. *The Lancet*, 395(10229), 1054-1062.